



№ 38 (487)
Кастрычнік 2013 года



Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Канферэнцыі: 100-годдзе зборніка «Вянок» і аб падзеях Першай сусветнай вайны –** стар. 2
- ☞ **Рэгіён: дэсант на Пастаўшчыне і возера ў Баранавічах –** стар. 3 і 5
- ☞ **Традыцыя: Дзесяціручка, каб усё паспець –** стар. 6



13 кастрычніка –
Дзень работнікаў культуры

На фота Яўгена КРЫШКАГА:
зберагальнікі культурніцкага агменю на Жыткавіччыне

На тым тыдні...

✓ **1 кастрычніка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працаваць **фотавыстаўка Хельгі Парыс**. Спецыяльна на адкрыццё ў Мінск завітала аўтар, а таксама куратар выстаўкі Інка Шубе, якія асабіста правялі першую экскурсію і адказалі на пытанні прысутных.

Выстаўка складаецца з 133-х чорна-белых працаў фотамастака, зробленых з 1968 па 1996 год і ўпершыню выстаўленых летас 7 лістапада ў Галерэі сучаснага мастацтва г. Лейпцыг. Адрозна ад прэм'еры выстаўка адправілася ў сусветнае турне, адным з этапаў якога стаў Мінск.

✓ **1 кастрычніка** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылося **адкрыццё выстаўкі «Медалі. Жэтоны. Малюнак»** мастака-скульптара Валерыя Калясінскага.

У сваёй творчасці майстар заўсёды надаваў увагу медальернаму мастацтву, з задавальненнем даследаваў беларускія і звязаныя з Беларуссю медалі, ствараў уласныя. На выстаўцы прадстаўлены аўтарскія працы,

выкананыя ў адзінкавым экзэмпляры, а таксама тыя, што выходзяць тыражом па трыста адзінак. Спецыяльна для выстаўкі ў музеі Якуба Коласа майстар зрабіў і адчаканіў жэтон з выяваю народнага паэта. Увайшлі ў экспазіцыю і графічныя замалёўкі з выявамі Стаўбцоўшчыны і Валожыншчыны.

✓ **2 кастрычніка** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва пачала працаваць **выстаўка твораў замежных аўтараў-удзельнікаў міжнароднага пленэра па кераміцы «Рэтраспектыва»**.

Імпрэза – нагода для ўспамінаў і разважанняў аб міжнародным пленэры па кераміцы «Арт-Жыжаль», які пачаў сваю гісторыю ў 2003 годзе. 10 гадоў кожнае лета ў Бабруйску сустракаюцца мастакі-керамісты: беларускія аўтары і прафесійныя керамісты з далёкага і блізкага замежжа.

Міжнародны пленэр па кераміцы

«Арт-Жыжаль» праводзіцца каля жывапіснага берага Чыгірынскага вадасховішча. Удзельнікамі ў розны час былі керамісты з Беларусі, Расіі, Украіны, Малдовы, Літвы, Латвіі, Польшчы, Бал-



Пад час пленэра «Арт-Жыжаль»

гарыі, Англіі, Германіі, Ісландыі, Турцыі, Румыніі, Францыі, Венесуэлы, Казахстана, Азербайджана.

✓ **3 кастрычніка** ў Беларуска-дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў пры падтрымцы Міжнароднага фонду «Культурная спадчына без межаў» і ГА «Беларускі камітэт Міжнароднай Рады музеяў «ICOM» прайшоў **міжнародны семінар па ахове гісторыка-культурнай спадчыны**, на якім выступілі з лекцыямі галоўны архітэктар Каралеўскага палаца ў Стакгольме прафесар Андрэас Хеймоўскі і прафесар універсітэта ў г. Упсала (Швецыя) Крыстэр

Густафсон. Тэмамі лекцыяў былі: «Гісторыя і філасофія рэстаўрацыі. Аўтэнтычнасць – паняцце, якое змяняецца», «Культурная спадчына як патэнцыял для ўстойлівага развіцця грамадства» і «Як культурная спадчына можа ўплываць на з'яўленне новых відаў дзейнасці і новых прафесій».

✓ **4 кастрычніка** ў Мінскай гарадской ратушы Музей гісторыі горада Мінска і Беларуска-дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі прадставілі **выстаўку Івана Мядзведзева «Ностальгія по Мінску 1950-х гадоў»**, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння мастака.

Іван Васільевіч выкладаў у Віленскім мастацкім інстытуце ў 1946–1958 гг., працаваў галоўным мастаком Мінска ў 1959–1967-я, а ў 1968–1974 гг. – у Міністэрстве культуры Беларусі спецыялістам па ахове помнікаў. Таксама працаваў у Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь, фондах Беларускага саюза мастакоў.

Выстаўка працуе да 3 лістапада.



Адзін з твораў І. Мядзведзева

Тра міжулае Сёхня Дзеля будучыкі
падпісныя індэкссы:
індывидуальны - 63320
ведамасны - 633202

Краязнаўчая газета



Дарослае сачыненне пра краянаўства

Беларускі фальклор для палякаў

Гэтым летам фальклорны калектыў «Мілавіца» цэнтра пазашкольнай працы «Ветразь» Кастрычніцкага раёна Мінска прыняў удзел у 40-м юбілейным міжнародным фестывалі дзіцячай культуры «Кельцэ-2013». Ён прайшоў з 14 па 28 ліпеня ў польскім горадзе Кельцэ.

Спачатку – некалькі словаў пра калектыў, што створаны ў 1990 годзе. Рэпертуар гурта – гэта аўтэнтчны матэрыял з усіх рэгіёнаў Беларусі: песні, побытавыя танцы, карагоды, гульні. Цяпер мастацкі кіраўнік калектыву – Марыя Снітко, канцэртмайстар – Аляксандр Булойчык, харэограф – Мікола Козенка, педагог па інструментальнай музыцы – Аксана Ровенская.

Арганізатарамі фестывалю ў Кельцэ выступілі мясцовая суполка Асацыяцыі польскіх

скаўтаў, Міністэрства культуры і спадчыны Рэспублікі Польшча, адміністрацыя Кельцкага ваяводства і горада Кельцэ. Да ўдзелу запрашаліся дзіцячыя і моладзевыя калектывы і салісты ад 6 да 25 гадоў.

У фестывалі ўдзельнічалі адзінаццаць калектываў з Беларусі, Польшчы, Македоніі, Украіны, Расіі. Гурты змагаліся ў намінацыях «вакал», «харэаграфія», «інструментальны жанр», «фальклорныя і народныя калектывы і салісты». «Мілавіца» была адзіным калектывам, які прадстаўляў праграму пад «жывы» акампанемент. Арганізатары і госці фестывалю былі ўражаныя, што гурт са сталіцы, падалася б, адарваны ад жывой народнай традыцыі, прадманстраваў праграму, пабудаваную цалкам на аўтэнтчным матэрыяле.

За час фестывалю «Мілавіца» выступіла разоў дзесяць

на розных пляцоўках Кельцэ і наваколля.

Удзельнікі фестывалю ўзнагароджваліся адмысловымі кубкамі «Залатая», «Срэбная», «Бронзавая» і «Зялёная елка». «Мілавіца» атрымала «Залатую елку» і дыплом першай ступені, а мастацкі кіраўнік М. Снітко атрымала індывідуальную падзяку ад арганізатараў фестывалю.

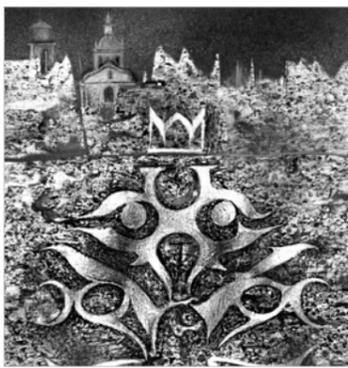
Алена
ЛЯШКЕВІЧ



«Я не самотны, я кнігу маю...»

Запрашаем на канферэнцыю, прысвечаную 100-годдзю выхаду адзінага прыжыццёвага зборніка вершаў Максіма Багдановіча «Вянок»

У 1913 годзе ў Вільні ў друкарні Марціна Кухты выйшаў зборнік вершаў Максіма Багдановіча «Вянок. Кніжка выбраных вершаў», які паэту дапамаглі выдаць супрацоўнікі першай беларускай газеты «Наша Ніва». Без перабольшвання, гэтая кніга з'яўляецца вяршыняй беларускай лірыкі пачатку ХХ стагоддзя. Малады паэт хацеў давесці кожнаму, хто будзе трымаць у руках кніжку і чытаць яго вершы, што беларуская мова самастойная і самабытная, што на ёй можна выразіць усе гукі чалавечай душы ў любой літаратурнай форме.



Мы з радасцю канстатуем той факт, што з цягам часу цікавасць да кнігі толькі павялічваецца. І ўсё гэтак жа вабяць і захапляюць чытачоў вершы паэта, наскрозь прасякнутыя ўніверсальнымі і нацыянальнымі сімваламі, якія праводзяць сувязі паміж унутраным і знешнім, матэрыяльным і духоўным, зямным і нябесным, адлюстроўваючы ў цэлым філасофію жыцця. Не абмяноўваюць зборнік «Вянок» сваёй увагай і даследчыкі беларускай літаратуры.

Сёлета 26 лістапада адбудзецца канферэнцыя «Кніга новага жыцця», прысвечаная 100-годдзю адзінага прыжыццёвага зборніка вершаў М. Багдановіча «Вянок». Разнастайнасць абраных тэмаў, якія аб'яднаў зборнік «Вянок», дазволіць удзельнікам канферэнцыі шырока прадставіць розныя даследаванні і матэрыялы літаратуразнаўчага і мовазнаўчага характару, нанова перачытаць легендарны зборнік, паразважаць на розныя тэмы.

Да ўдзелу ў канферэнцыі запрашаюцца літаратуразнаўцы, мовазнаўцы, культуролагі, гісторыкі, мастацтвазнаўцы, музейныя спецыялісты, сфера навуковых інтарэсаў якіх звязаная з вывучэннем і інтэрпрэтацыяй розных аспектаў жыцця і творчасці Максіма Багдановіча.

Усім, хто жадае прыняць удзел у канферэнцыі, арганізацыйны камітэт прапануе даслаць заяўку на электронны адрас музея bagdanovich@tut.by да 1 лістапада 2013 года. Дадатковую інфармацыю можна знайсці на сайце Літаратурнага музея Максіма Багдановіча www.bagdanovich.by.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Ілюстрацыя з кнігі М. Багдановіча «Служыць ткачыкі», выпушчанай Беларускім фондам культуры. Выданне яшчэ можна набыць у БФК

Міжнародныя грамадска-навуковыя чытанні

17–18 кастрычніка 2013 г. Мінская абласная бібліятэка імя А.С. Пушкіна

Мэты чытанняў:

- Папулярызацыя гістарычных ведаў пра Першую сусветную вайну.
- Фармаванне сістэмнага ўяўлення пра гэтую падзею і яе ўплыў на грамадства і сусветную гісторыю.
- Аб'яднанне творчых людзей і арганізацыяў для далейшага супрацоўніцтва, абмену інфармацыяй, досведам, ідэямі, планами.
- Распаўсюд інфармацыі і матэрыялаў сярод удзельнікаў для правядзення культурна-асветніцкіх мерапрыемстваў у

рэгіёнах па тэме Першай сусветнай.

Удзельнікі: прадстаўнікі бібліятэк, музеяў, інфармацыйных цэнтраў, выдавецтваў, навучальных устаноў, выставачных залаў і іншых арганізацыяў, што плануюць правядзенне публічных мерапрыемстваў па тэмах, звязаных з Першай сусветнай вайной, а таксама студэнты, краязнаўцы, экскурсаводы і ўсе, хто даследуе гэтую тэму.

Грамадска-навуковыя чытанні стануць важнай інфармацыйнай падзеяй Міжнароднага культурна-асветніцкага праекта «Перазоў стагоддзяў: Першая сусветная вайна і мір сёння». З дакладамі высту-

пяць вядомыя гісторыкі, літаратуразнаўцы, мастацтвазнаўцы і іншыя спецыялісты, якія непасрэдна займаюцца пытаннямі, звязанымі з Першай сусветнай вайной.

Таксама чытанні будуць першым каардынацыйным мерапрыемствам праекта. Мы запрашаем усіх зацікаўленых у тэме і прапануем прадстаўнікам арганізацыяў выступіць з паведамленнем пра ідэі і планы правядзення публічных тэматычных мерапрыемстваў да 100-годдзя з пачатку Першай сусветнай вайны.

Пад час чытанняў адбудзецца круглы стол «Значэнне Першай сусветнай вайны для сучаснага грамадства».

Для ахвотных 19–20 кастрычніка 2013 года будуць арганізаваныя экскурсіі ў Магілёў (месяца размяшчэння Стаўкі Вярхоўнага Галоўнакамандуючага) і па маршруце Сморгонь–Вілейка–Нарач (лінія Усходняга фронту). Кошт экскурсіі будзе залежаць ад колькасці ахвотных; заяўкі на ўдзел прымаюцца да 1 верасня 2013 г.

Па выніках чытанняў плануецца выданне зборніка дакладаў.

Кантакты: каардынатар праекта Наталля Аляксееўна Святкіна; тэлефоны: +375 29 667 57 80, +375 17 210 00 62; e-mail: sviatkina@greencross.by Падрабязней на сайце www.children-art.org/by



Велікодная паштоўка з фронту Першай сусветнай вайны

Паводле інфармацыі арганізатараў



Краязнаўчы дэсант

У межах агульнаацыянальнай кампаніі «Зробім лепш 2013» краязнаўцы і сябры пастаўскай суполкі Таварыства беларускай мовы 20 верасня здзейснілі аўтавандроўку на захад раёна, на Лынтупшчыну, каб сустрэцца з мясцовымі жыхарамі – старажыламі і краязнаўцамі, сабраць матэрыялы па гісторыі і культуры вёсак і хутароў, якія пакрысе знікаюць.

Вандроўнікі наведалі мясцовую школу ў вёсцы Палессе. Там адбылася сустрэча з настаўнікамі і вучнямі, пад час якой вядомы краязнаўца і пісьменнік Ігар Пракаповіч паказаў мультымедычную прэзентацыю «Краязнаўцы і краязнаўчыя выданні Пастаўшчыны», а супрацоўнік пастаўскага краязнаўчага музея Вадзім Шышко

ко расказаў пра кнігу «1812. Вайна на Пастаўшчыне» і пра новыя музейныя экспазіцыі ў палацы Тызенгаўзаў. Супрацоўніца пастаўскай дзіцячай бібліятэкі Людміла Сяменас пазнаёміла слухачоў з тымі творчымі праектамі, якія за апошні час рэалізавала пастаўская суполка ТБМ, у прыватнасці, фільмы пра Янку Купалу і М. Багдановіча, пра

курсы беларускай мовы і гісторыі краю, пра друкаваныя выданні. Дарэчы, школа атрымала ў падарунак некалькі краязнаўчых кніг і згаданыя фільмы. На сустрэчы прысутнічаў былы дырэктар гэтай школы Авакум Рудаў, які з'яўляецца аўтарам рукапіснага апісання вёскі Палессе і ваколіцаў. У адказ настаўнікі школы дазволілі пакарыстацца цікавымі матэрыяламі з гісторыі школьнага жыцця: фоталетапісам Апідамскай школы і альбомам, які рыхтавалі вучні яшчэ да 50-годдзя савецкай улады.

Добрым краязнаўчым набуткам стала наведанне Апідамскай стараверскай царквы, пад час якога ўдзельнікі вандроўкі з дапамогай мясцовых жыхароў змаглі агледзець не толькі знешнюю аздобу, але і спецыфічнае ўнутранае ўбранне храма.

Апоўдні адбылася яшчэ адна сустрэча, на гэты раз з настаўнікамі і вучнямі Лынтупскай сярэдняй школы. Прысутнічалі на ёй пераважна школьнікі сярэдніх класаў (старшакласнікі «паехалі на бульбу»). Яны ўважліва глядзелі і слухалі прэзентацыю пра краязнаўцаў і краязнаўчыя выданні, відэаролкі пра беларускую мову, выступленні гасцей пра неабходнасць любіць, вывучаць і шанаваць родную мову, родны край.



Распавядае В. Шышко

27 верасня група краязнаўцаў і сяброў раённай суполкі ТБМ здзейсніла паездку ў паўночную і ўсходнюю частку Пастаўшчыны, якая паўтарала мэты папярэдняй вандроўкі.

Спачатку шлях пралягаў праз вёску Андроны. Школа там невялікая, тыпавая, але вельмі акуратная і дагледжаная, што сведчыць пра рупнасць калектыву настаўнікаў і вучняў. Сустрэлі гасцей вельмі гасцінна, паказалі школу, невялічкі краязнаўча-этнаграфічны музей, паабяцалі перадаць на карыстанне матэрыялы школьнага летапісу. Удзельнікі паездкі выступілі перад настаўнікамі і вучнямі з прэзентацыяй краязнаўчых выданняў Пастаўшчыны, расказалі пра дзейнасць ТБМ у Паставах і новыя экспазіцыі пастаўскага краязнаўчага музея, паказалі некалькі відэаролікаў, якія пакінулі ў падарунак школе.

Сустрэча прайшла ў цёплай сяброўскай атмасферы.

Такі ж настрой і ўзаемаадносін панаваў пад час наведвання Навадзвіцкай школы. Дзеці і настаўнікі з цікавасцю слухалі выступленні краязнаўцаў, глядзелі відэаматэрыялы. Пасля гасцей пачаставалі смачнай гарбатай і пазнаёмілі з экспазіцыяй школьнага музея. Вандроўнікі былі ўражаныя багаццем і разнастайнасцю экспанатаў, значная частка якіх рэдкія, а то і ўнікальныя. Таму трэба выказаць словы вялікай удзячнасці педагогічнаму калектыву, і найперш настаўніцы гісторыі Святлане Латыш, за стварэнне такога выдатнага музея.

Пакінуўшы Навадзвіцк, удзельнікі паездкі рушылі на ўсход Пастаўшчыны, дабраўшыся аж да Глыбокага.

Юлія ПРАКАПОВІЧ,
удзельніца вандроўкі
Фота аўтара



Выступае І. Пракаповіч

Прырода шчодро надзяліла Уздзеншчыну прыгожымі лясамі, паўнаводнымі рэкамі, і не менш шчодро – знакамітымі людзьмі, якія ў розныя перыяды гісторыі і ў наш час праслаўляюць край.

15 верасня 1918 года ў вёсцы Баравыя нарадзіўся Іван Салавей, творчы чалавек і таленавіты мастак. Хлопчык рос цікавым і ўважлівым. Гадзінамі мог сядзець на беразе рэчкі ці на ўзлеску, слухаць птушыны спеў і шум ручая, назіраць, як заходзіць сонейка. Нярэдка браў з сабой аловак, сшытак і замалёўваў усё, што бачыў. Бацькі і суседзі, разглядаючы малюнкi, хвалілі, але ніхто з іх і падумаць не мог, што ў хлопца талент мастака. Гэта заўважыў настаўнік малявання і параіў юнаку паступаць вучыцца менавіта на мастака. Так Іван Аляксандравіч стаў навучэнцам Віцебскага мастацкага вучылішча, якое закончыў у 1938 годзе. Яго настаўнікамі былі вядомыя майстры пэндзля І. Ахрэмчык, Х. Даркевіч, Л. Лейтман.

Гады вучобы праляцелі хутка, а неўзабаве і вайна. Франтавыя гады пакінулі шмат драматычных успамінаў, але гэта не перашкодзіла яго творчасці. Пасля вайны ён вяртаецца да любімай справы – працуе ў жанры сюжэтна-тэматычнай карціны. Хоць яшчэ былі свежыя ўспаміны аб ліхалецці, аднак ваенную тэматыку І. Салавей не вельмі любіў. Бадай, толькі дзве яго карціны ў гэтым плане: «Врагі сожгли родную хату» і «Дагавор аб капітуляцыі».

З 1947 года Іван Аляксандравіч – удзельнік рэспубліканскіх выставак. З 1959 года – сябра Саюза мастакоў. Але не імкнуўся ў горад, жыў і працаваў у роднай вёсцы, дзе бруіла невычэрпная крыніца яго натхнення. Ён пісаў не тое, што бачыў, а што думаў, адчуваў, пера-

Чалавек на сваёй зямлі

Да 95-годдзя з дня нараджэння Івана Салаўя

жываў. Яго карціны – гэта своеасабліва пазытыўныя родных мясцінаў, жыцця на зямлі, апяванне блізкіх людзей.

У 1991 годзе з ініцыятывы сына мастака Рыгора Іванавіча і нявесткі Людмілы Васільеўны пры Лашанскай сельскай бібліятэцы была створаная выставачная зала І. Салаўя, дзе захоўваецца 13 карцінаў майстра. У зале адбываюцца

выстаўкі дзіцячых малюнкаў, масавыя мерапрыемствы, яна ўключаная ў турыстычны маршрут раёна. У бібліятэцы сабраны шмат матэрыялу пра жыццё і творчасць Івана Аляксандравіча.

Каб бліжэй пазнаёміць з ім, больш поўна раскрыць асобу І. Салаўя, Уздзенская ЦРБ імя П. Труса сумесна з Лашанскай сельскай бібліятэкай пра-



вялі вечар памяці «Светлы лёс мастака», прысвечаны 95-годдзю з дня нараджэння знакамітага земляка. Творча, з любоўю да роднай мовы, да родных мясцінаў, вядучыя мерапрыемства імкнуліся данесці да кожнага прысутнага значнасць гэтага юбілею. Пад час вечарыны гучалі чароўныя радкі з паэтычных твораў паэтаў, землякоў, якія краналі душы, зноў і зноў прымусалі хвалявацца. Успамінамі аб яго жыцці падзялілася былі бібліятэкар Л. Салавей, яна правяла змястоўную экскурсію па экспазіцыі мастацкіх твораў Івана Аляксандравіча. Варта адзначыць, што сёння выставачная зала нагадвае не толькі карцінную галерэю, але і творчую майстэрню. Тут заўсёды гасцінна віталі наведнікаў усе гэтыя гады, пра што сведчыць кніга водгукаў з добрымі словамі і цёплымі пажаданнямі ў адрас арганізатараў. Вельмі прыемна было бачыць на мерапрыемстве і сына вядомага мастака Рыгора Іванавіча, які падзяліўся ўспамінамі пра бацьку.

Напрыканцы наведнікі мастацкай галерэі азнаёміліся з альбомам творчых працаў І. Салаўя, створаным мясцовым аматарам-краязнаўцам Васілём Лычкоўскім. А Зоя Калкоўская, навуковы супрацоўнік Уздзенскага гісторыка-краязнаўчага музея, выказала ідэю аб стварэнні разгорнутай экспазіцыі, каб як мага больш людзей змаглі дакрануцца да творчасці майстра.

Словы падзякі і найлепшыя пажадання выказала арганізатарам намеснік начальніка аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Дзіяна Макаронак.

С. НІЦЮК,
загадчык аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Уздзенскай ЦРБ імя П. Труса
А. КУЧУР, бібліятэкар



Наш календар

Гарадзельская унія: шлях да новай дзяржавы

Напрыканцы верасня 1413 года ў польскім замку Гарадло на Заходнім Бугу, непадалёк мяжы з ВКЛ, сустрэліся Вялікі князь літоўскі Вітаўт і яго стрыечны брат, польскі кароль Ягайла. Разам з уладарамі сабралася і шляхта абедзвюх краінаў. 2 кастрычніка, пасля перамоваў, яны склалі тры граматы, ці прывілеі.

Першая грамата была выдадзена ад імя 47-і польскіх феадалаў, якія надзялялі 47 феадалаў-католікаў ВКЛ сваімі гербамі і тым самым прымалі іх у сваё гербавае брацтва. У сваю чаргу феадалы-католікі абяцалі быць у вечнай дружбе і саюзе з польскімі феадаламі. Таксама яны абяцалі, у выпадку смерці Вітаўта, не выбіраць сабе князя без парады і

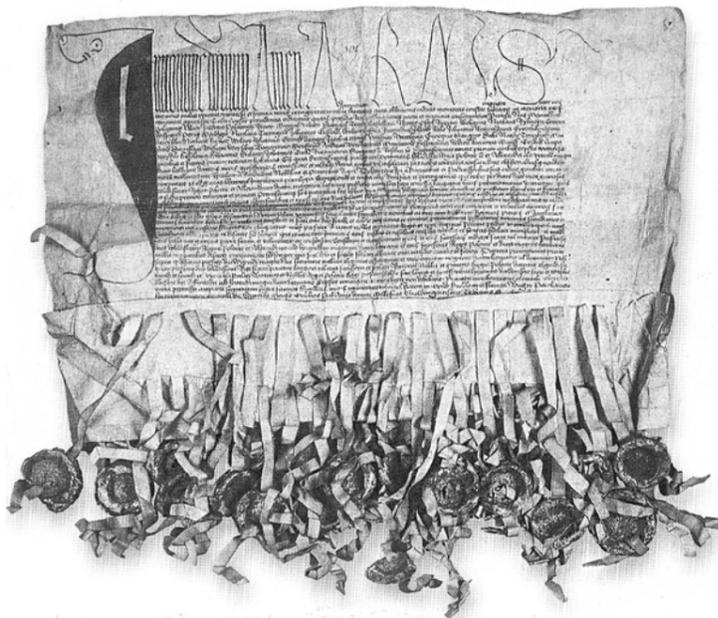
згоды польскіх феадалаў. Тыя, у сваю чаргу, у выпадку смерці Ягайлы таксама не павінныя былі выбіраць новага караля без згоды Вялікага князя Вітаўта і феадалаў ВКЛ. Усе гэтыя ўмовы былі замацаваныя ў другой грамаце.

Пад назвай Гарадзельскага прывілею 1413 года стала вя-

домая трэцяя грамата. У ёй Ягайла і Вітаўт абяцалі прызначыць на дзяржаўныя пасады феадалаў-католікаў, якія прынялі польскія гербы, і дазволіць ім свабоднае распараджэнне маёмасцю ў сваіх маёнтках, а таксама даваць ільготы касцёлам, кляштарам і іншым каталіцкім установам.

У грамаце абвешчалася аб'яднанне ВКЛ з Польшчай, аднак гарантавалася захаванне адасобленасці і нязменнасці ўлады Вялікага князя, тым самым захоўвалася самастойнасць ВКЛ.

Нягледзячы на тое, што Гарадзельская унія юрыдычна была не найлепшым выйсцем для Вялікага Княства Літоўскага, у пэўным сэнсе яна стала асабістай перамогай Вітаўта. Унія паядноўвала сілы ВКЛ і Польшчы ў барацьбе са знешнімі вора-

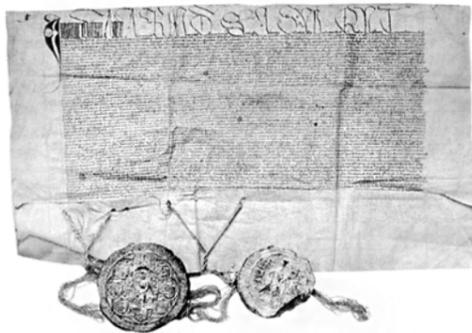


Адзін з актаў Гарадзельскай уніі 1413 г.

гамі, а таксама мела на мэце супакойць кіраўніцтва каталіцкай царквы ў Рыме, якое было ўстрыжанае разгромам Тэўтонскага ордэна ў Грунвальдскай бітве. Пасля Крэўскай уніі

1385 года Гарадзельская унія адносна ўмацоўвала Вялікае Княства Літоўскае і яго самастойнасць.

Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНЯ



Гарадзельскі прывілеі 1413 г.



Наша гісторыя:

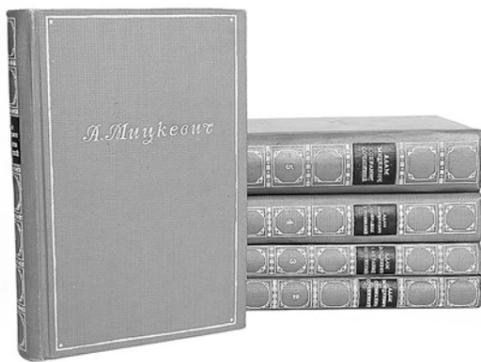
Ідэі, паззеі, іменны

Збор твораў паэта

Да 215-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча

Расія – адзіная краіна, дзе з'явіўся пераклад твораў выбітнага польскага паэта, нашага земляка – Адама Міцкевіча. А пабачыць свет ён у 1882 годзе і пасля двойчы быў перавыдадзены. Сёння, вядома, гэтыя выданні састарэлі, не могуць задаволіць сучаснага чытача і з'яўляюцца бібліяграфічнай рэдкасцю. Першае, гэтыя выданні не поўныя (у іх адсутнічае самы значны твор паэта – трэцяя частка «Дзядоў»). Па-другое, даволі састарэла і большасць перакладаў. Міцкевіча ў Расіі перакладалі лепшыя паэты, але агульны ўзровень з'яўляецца незадавальняючым як па сваіх паэтычных вартасцях, так і па перадачы зместу твораў.

Таму напярэдадні 150-годдзя з дня нараджэння А. Міцкевіча Дзяржаўнае выдавецтва мастацкай літаратуры вырашыла ў 1948 годзе выдаць пяцітомны Збор твораў паэта. Тут творы Міцкевіча друкуюцца ў новых перакладах, выключэнне зробленае толькі для пушкінскага перакладу баладаў «Ваявода» і «Тры Будрысы». У першы том увайшлі лірычныя вершы паэта, у тым ліку тыя, што раней не перакладаліся на рускую мову: «Любоўныя санеты», «Крымскія санеты», балады, песні, дзве паэмы – «Гражына» і «Конрад Валенрод». «Любоўныя санеты» упершыню друкаваліся ў перакладзе В. Левіка. У другім томе размешчана паэма «Пан Тадэвуш». У трэцім – пераклад драматычнай паэмы «Дзяды» (з усіх буйных твораў паэта на працягу шматлікіх гадоў была маладаступная шырокаму колу чытачоў). Ва ўмовах царскай цензуры не толькі асобныя фрагменты паэмы, тым больш і



знакаміты «Урывак часткі трэцяй» – яскравы палітычны памфлет, накіраваны супраць царскага самаўладдзя Мікалая I, не маглі быць надрукаваныя і распаўсюджваліся нелегальна ў спісах. Пяцітомнік – першая поўная публікацыя на рускай мове ўсёй паэмы «Дзяды» з усімі заўвагамі і тлумачэннямі аўтара, якія ўяўляюць сабой творчы аўтакаментар да паэмы (пераклад паэмы спецыяльна для гэтага выдання выкананы В. Левікам і Л. Мартынавым).

Чацвёрты том змясціў усе найважнейшыя літаратурна-крытычныя артыкулы паэта, як надрукаваныя ім пры жыцці, так і надрукаваныя па знойдзеных рукапісах пасля яго смерці. Лекцыі пра рымскую літаратуру, курс якой Міцкевіч чытаў у 1839–1840 гадах у Лазанскай акадэміі ў Швейцарыі, захаваліся толькі ў нешматлікіх яго канспектах і ў адрывачных запісах яго слухачоў. Большую

частку гэтага тома займаюць выбраныя лекцыі пра славянскія літаратуры, курс якіх Міцкевіч чытаў у 1840–1844 гадах у Калеж дэ Франс у Парыжы. Лекцыі творцы былі прывесчаныя не толькі літаратурам славянскіх народаў, але таксама пытанням гісторыі і філасофіі, прычым у большасці лекцыяў трэцяга курса, а вось на чацвёртым курсе пытанням літаратуры амаль не надавалася ўвагі. Асноўная задача гэтага тома – пазнаёміць чытача з працамі польскага паэта па гісторыі літаратуры.

Але застаецца пытанне: якім тэкстам лекцыяў карысталіся пры перакладзе іх на рускую мову? Запісаў Міцкевіча захавалася вельмі мала, збольшага ён выступаў, маючы перад сабой толькі кароткія канспекты. Стэнаграфічна былі запісаныя таксама не ўсе лекцыі. Запісы праводзіліся на польскай і французскай мовах і не заўсёды былі ідэнтычнымі. Пры жыцці паэта выйшла некалькі выданняў яго лекцыяў на польскай, нямецкай і французскай мовах. У прадмове да першага тома лекцыяў на французскай мове, які пабачыў свет у 1849 годзе, Міцкевіч выказаў шкадаванне, што ў яго не было часу апрацаваць лекцыі і стварыць з іх больш поўны твор, пры гэтым ён адзначаў, што французскі чытач атрымае больш правільнае выданне, чым два папярэднія (нямецкае і польскае). У сувязі з гэтай заўвагай аўтара для перакладу на рускую мову было ўзятае французскае выданне.

Заклучны пяты том складаецца з двух раздзелаў – публіцыстыкі і перапіскі. Палітычныя артыкулы Міцкевіча не толькі не перакладаліся і не дру-

каваліся ў дарэвалюцыйнай Расіі, але ў значнай ступені заставаліся малавядомымі сучаснаму чытачу, ад якога польскія рэакцыянеры хавалі сапраўдны твар Міцкевіча-рэвалюцыянера. У гэтым томе ўпершыню прыводзяцца цалкам на рускай мове артыкулы Міцкевіча, надрукаваныя ў 1849 годзе ў парызскай газеце на французскай мове «Трыбунал народаў», а таксама шэраг артыкулаў, што друкаваліся ў газеце «Польскі пілігрым».

Лісты з пятага тома шырока характарызуюць пачатак грамадска-палітычнай дзейнасці Міцкевіча ў таварыстве філаматаў і першы этап творчасці, які вызначыў яго як пачынальніка польскага рэвалюцыйнага рамантызму, лісты, дзе ён выказвае разважанні пра літаратуру і выступае як дэмакрат, патрыёт і рэвалюцыянер. Лісты, што датычацца Расіі, рускай літаратуры, яго рускіх сяброў, прыведзены амаль цалкам. А таксама лісты, што адлюстроўваюць адносіны Міцкевіча да польскага паўстання 1830–1831 гадоў і датычацца яго дзейнасці па арганізацыі легіёна ў Італіі ў 1848 годзе.

Рэдакцыяй было прынятае рашэнне замест раздзела «Размовы Міцкевіча» ўключыць раздзел «З лістоў Міцкевічу і пра Міцкевіча», дзе надавалася асабліва ўвага лістам рускіх сяброў паэта, якія выражалі сваё стаўленне да творчасці паэта і яго дзейнасці.

Гэты першы і найбольш поўны збор твораў А. Міцкевіча, нягледзячы на тое, што быў выдадзены шэсцьдзесят пяць гадоў таму, і сёння чытаецца з цікаўнасцю, адкрываючы ўсё новае і новае адметнасці творчасці і цудоўныя рысы характару аўтара.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ



В. Левік



Л. Мартынаў



Імправізаваны ўказальнік

На пачатку верасня гэтага года сябры Вілейскага краязнаўчага выдання «Волат» і таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры ўсталявалі ўказальнік да магілы паўстанцаў 1863 года, якая месціцца непадалёк ад вёскі Уладыкі Вілейскага раёну. Для тых, хто не ведае аб чым гаворка, распавяду.

У лесе, на ўскрайку вёскі Уладыкі пахавана больш за 100 паўстанцаў атрада В.І. Козела, якія загінулі ў баі з царскімі войскамі 16(28) мая 1863 г. У атрадзе, які сфармаваў В.І. Козел (Козел-Паклеўскі) у Вілейскім павеце, было больш за 200 чалавек. У маі 1863 г. ён знаходзіўся ў Стайкаабадоўскай пушчы, недалёка ад Уладыкаў.

Супраць атрада былі кінутыя 5 ротаў царскіх войск. Паўстанцы ноччу 15(27) мая пераправіліся на левы бераг р. Іліі і размясціліся ў лесе каля Уладыкаў. Царскія войскі зайшлі ў тыл атрада. Паўстанцы ўпарта супраціўляліся, але былі акружаныя і прыціснутыя да ракі. Каля 3 гадзінаў працягваўся жорсткі бой. Слаба ўзброеныя паўстанцы біліся да апошняга. У баі загінула 120 паўстанцаў (у тым ліку В.І. Козел), 50 чалавек патанулі ў рацэ, 25 – трапілі ў палон. У 1933 г. на магіле паўстанцаў была ўстаноўленая пліта. Сёлета ў маі, да 150-х угодкаў бітвы пад Уладыкамі, абноўленая надмагільная пліта і ўсталяваны інфармацыйны стэнд (пра гэта пісала раней «Краязнаўчая газета»). Тады ж планавалася і ўсталяванне ўказальніка, толькі часу і сродкаў бракавала,

таму ўказальнік з’явіўся зусім нядаўна. Але лепш позна, чым ніколі.

Магіла паўстанцаў – значны гісторыка-культурны і турыстычны аб’ект Вілейшчыны, які наведваюць многія з тых, хто цікавіцца гісторыяй Бацькаўшчыны, асабліва ў гэты юбілейны год. І новы ўказальнік дапаможа зацікаўленым вандроўнікам, якія прыедуць аддаць даніну павагі змагарам за незалежнасць Айчыны ўпершыню, лёгка знайсці дарогу да мемарыялу тым, хто загінуў, але не скарыўся.

*Зміцер ХАЦЕНЧЫК,
сябра Вілейскай першаснай
арганізацыі Беларускага
добрахвотнага Таварыства
аховы помнікаў
гісторыі і культуры*



Жыхары Баранавічаў даўно ўпадабалі для шпацыраў ды адпачынку возера Жлобінскае, што знаходзіцца непадалёк паўночна-ўсходняй ускраіны горада. Там добра бавіць вольны час – асабліва ўлетку; а аматары рыбнай лоўлі ў любое надвор’е стаяць з вудамі на беразе ў чаканні свайго рыбацкага шчасця. І як кажуць дасведчаныя ў гэтым людзі, каму-нікому, здараецца, і шанцуе: часам ловяць тут шчупакоў кілаграмаў на дзесяць, а тое і болей. Адным словам, гараджане да возера прызвычаліся, а вась тыя, хто прыязджае ў Баранавічы, часта выказваюць сваё здзіўленне словамі кшталту: «Жлобінскае возера? А ці не задалёкавата яно ад Жлобіна?»

Не заўсёды жыхары горада здольныя патлумачыць, у чым тут справа, і ці сапраўды Баранавічы маюць такія песныя павязі з горадам Жлобінам, што на Гомельшчыне. А калі нехта і спрабуе гэта зрабіць, то часта з пэўнай доляй гумару звяртаецца да шырокавядомага жаргоннага слоўца «жлоб». Праўда, трэба сказаць, што ў пэўным сэнсе такія лінгвістычныя паралелі маюць права на існаванне, вось толькі праводзіць іх трэба больш глыбока.

Шчыра кажучы, да нядаўняга часу і аўтар гэтых радкоў таксама была не надта абазнанай у пытанні, пакуль аднойчы цікавасць да возера не стала нагодаю для таго, каб заняцца пошукам інфармацыі і даведацца, дзе тут праўда.

Першапачаткова больш-менш вартая ўвагі ідэя была адна. Магчыма, сваю назву возера займела ад назвы вёскі, што калісьці магла знаходзіцца непадалёк горада. Тым больш што Баранавічы даволі хутка разрасліся і стагоддзе таму, і цяпер. Натуральна, у межы горада паступова ўваходзілі навакольныя вёсачкі; зрэшты, тое ж самае адбываецца і цяпер. Але здагадкі здагадкамі, а нейкім чынам пацвярджаць іх або абвяргаць было трэба. І, адпаведна, дарог у гэтай сітуацыі было дзве:

Загадка тапанімікі

Баранавіцкае возера Жлобінскае

у бібліятэку і ў краязнаўчы музей.

У бібліятэцы, пагартаўшы падшыўку раённай газеты «Наш край», я натрапіла на артыкул краязнаўцы Аляксандра Шоцкага ад 16 сакавіка 1996 года, што і пацвердзіла мае меркаванні. Аўтар, зазіраючы ў мінулае аж да сярэдзіны XIX стагоддзя, расказаў пра гісторыю вёскі Жлобін, якая калісьці знаходзілася непадалёк горада. Згодна са звесткамі, прыведзенымі Аляксандрам Пятровічам, ужо ў 1895 годзе ў «Слоўніку геаграфічным Каралеўства Польскага і іншых краін славянскіх» ёсць згадка пра тое, што ў наваколлі чыгуначнай станцыі Баранавічы знаходзіцца возера, вёска і фальварак Жлобін. А ацалелыя ў архівах планы вёсак



Каўпеніца і Дубава, што і цяпер месцяцца ў Баранавіцкім

раёне, кажуць пра існаванне вёскі Жлобін ужо ў 1852 го-



дзе. Таму цалкам верагодна, што вёска на гэтым месцы магла існаваць і значна раней, хаця звестак пра гэта, на жаль, пакуль не знайшлося.

Застаецца дадаць толькі, што ў 1962 годзе, калі горад стаў разрастацца, вёска Жлобін увайшла ў яго межы і ўлілася ў цесныя перапляценні вуліцаў. Сёння пра яе ўжо амаль нічога не нагадвае. Возера таксама апынулася ў гарадской рысе і стала называцца Жлобінскім.

Высветліць жа паходжанне назвы вёскі мне дапамагло наведванне Баранавіцкага краязнаўчага музея. Як расказала яго старшы навуковы супрацоўнік Ірына Сайко, звестак пра былую вёску ў іх таксама захавалася няшмат. Але знайшлося што-кольвечы аб паходжанні назвы «Жлобін». Так, Вадзім Жучкевіч у «Кратком топонимическом словаре Белоруссии», даючы ёй тлумачэнне, піша: «Наиболее вероятно происхождение от личного имени Жлоба, распространённого в Белоруссии. Слова Жлоб или Жлоба издавна использовались в значении “чужак”, хотя происхождение основы неизвестно».

Насамрэч, вось так усё проста. Калісьці на гэтай зямлі пасяліўся нехта нетутэйшы, чужынец. Можна быць, ён шукаў шчасця на новым месцы або, стаміўшыся бадзяцца па свеце, вырашыў нарэшце аседлі і зажыць спакойным жыццём. Магчыма, ён прыйшоў сюды з сям’ёй, а можа, пабраўся шлюбам з мясцовай дзяўчынай. Хутка разраслася немалая сялянская сям’я, а паступова тут вырасла вёска. І хай сабе ўжо даўно невядома, хто і адкуль першым пасяліўся на гэтым месцы, але слова засталася. Напэўна, камусьці назва «Жлобін» можа распавесці іншую гісторыю, а мне яна падалася менавіта такой.

*Ніна
КАЗЛЕНЯ
Фота аўтара*



Медны кацялок

Пакінуўшы руль свайго белага мікрааўтобуса, мой сусед Андрэй Сеўрук прысеў каля нас на лавачцы. Пачуўшы размову пра старадаўнія рэчы, ён распавёў пра медны кацялок, які цяпер хавае ў сваім гаражы, як зрэнку вока. Хвалюецца, каб унікальную пасудзіну хто-небудзь не здаў на лом каляровых металаў. Кацялок дастаўся яшчэ ад дзеда, Пятра Андрэевіча Сеўрука (1901 года нараджэння), які жыў у вёсцы Навікоўшчына Валожынскага раёна. Андрэй лічыць, што гэты прадмет – з напалеонаўскіх часоў і яму не менш за два стагоддзі.

Мяне вельмі зацікавіў аповед суседа, і я папрасіў паказаць унікальны посуд.

Праз нейкі час мы сустрэліся зноў. Андрэй прынёс той самы кацялок. Я «ўзброіўся» акулерамі, лупай, і мы ўважліва пачалі яго разглядаць.

Адразу кінулася ў вочы, што кацялок – імянны і выраблены з чырвонай медзі ўручную. На ім ёсць вушка, якім посуд мацаваўся ў час паходу да салдацкай папругі. На кацялку лацінскімі літарамі выбітыя ініцыялы. Магчыма, ён належаў не французскаму салдату, а шведскаму – часоў Карла IX.

Я ўзяў фотаапарат і шалі, каб сфатаграфавачы ўзважыць кацялок. Яго вага – 1,2 кілаграма, а ёмістасць 2 літры. Адліваючы медзю, посуд быў пакрыты налётам зеленаватага колеру (вокіс медзі). Нават нязброеным вокам бачна, што ён старадаўні. Дарэчы, дзеду Пятру кацялок дастаўся яшчэ ад яго дзеда!

У вёсцы для кожнай рэчы чалавек знаходзіць прымяненне. І П. Сеўрук выкарыстоўваў медны посуд у вясковай гаспадарцы: збіраў у яго садавіну і гародніну.

Хаця Андрэй нарадзіўся ў Мінску ў 1966 годзе, яго заўсёды цягнула да дзеда ў Навікоўшчыну, дзе нярэдка можна было ўбачыць нешта незвычайнае. Зацікавіўшыся кацялком, Андрэй выпрасіў яго, даўшы ўзамен чысценькае пластмасавое ядро. Калі рачным жвірам хлопец адчысціў зелень з кацялка і памыў рачною вадою, на яго сценцы і праявіліся выгравіраваныя лацінскія літары...

Неяк на сметніку ў Магілёве Андрэй знайшоў часопіс «Молодая гвардия». Падняў. Глядзіць: 1928 год. Гэта вельмі зацікавіла дапытлівага Андрэя. Пагартаў. Выпалі два пажаўцелыя ад часу лісты чырвонаармейца часоў Вялікай Айчыннай вайны: адзін «салдацкі трохкутнік», а другое пісьмо – на армейскім дзяржаўным бланку СССР, які нагадвае канверт. На ім уверсе надрукавана: «Закон воина Красной Армии – в бою быть стойким до конца». У левым куце зверху – зорка з сярпом і молатам. У правым зверху – паштовы штэмпель. Пасярэдзіне бланка надпіс: «Паника – худший враг. Борись с паникерами, разоблачай шептунов». На бланку – тэкст ліста чырвонаармейца Чарнаморскага флота, датаваны 1942 годам...

Напрыканцы варта дадаць, што мой сусед А. Сеўрук, які вельмі цікавіцца гісторыяй роднай краіны і паказаў мне гэтыя ўнікальныя экспанаты, працуе ў Мінску шафёрам на мікрааўтобусе ў фірме «Экспрэсмаршрут».

Уладзімір
ШУЛЯКОўСКИ,
пісьменнік



На Дзесяціручку спадзявайся, але сам старайся!

Вядома, што для жанчыны працы ў хаце мала не бывае: і прыгатуй, і прыбярэ, і папрасуй, і даглядзі. І пайсюль вока патрэбнае, і рук дзясятка. Дапамога, вядома, лішняю ніколі не была. А вось каб аднекуль гэтую дапамогу чэрпаць, продкі «прызначалі» адпаведнаму прадмету патрэбную сілу і шчыра верылі ў моц гэтага прызначэння.

Адным з прадметаў-абярэгаў і была лялька Дзесяціручка, якая з'яўлялася прадметам не скарыстанай яшчэ сілы і энергіі, што вылівалася ў дапамогу гаспадыні. Майстар-клас па вырабе Дзесяціручкі адбыўся 22 верасня ў рамках фестывалю ткацтва «Кросенцы», што ладзіўся філіялам Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава на тэрыторыі Гомельскага палацава-паркавага ансамбля. Тэмамі выравы пачынаюць гаспадыні дзяліцца загадчык філіяла Пятро Цалка.

Дзесяціручка – гэта абрадавая шматрукая лялька, памочніца жанчыне ў справах. У яе шмат рук, каб справы гаспадыні ладзіліся, а ў хаце быў

своеасаблівых каўбасак-сасісак. Як адзначыў сп. Пятро, вырабляльнікі фармулявалі пажаданне-просьбу для кожнай з рук будучай памочніцы і прыгаворвалі:



парадак і прыбытак. Ляльку Дзесяціручку дарыла свякруха сваёй нявестцы, каб тая дапамагала маладзціцы па гаспадарцы. Прызначалася лялька і дзяўчатам, якія рыхтавалі пасажнае, і звычайным жанчынам у розных справах, такіх, як ткацтва, шыццё, вышыванне, вязанне і г.д.

Як і любая лялька, Дзесяціручка выраблялася з тканіны і нітак. Непахісная ўмова – не выкарыстоўваць новую тканіну. Лялька рабілася са шматкоў старой вопраткі ці бялізны. Да таго трэба было ўлічваць, каб тканіна была «шчаслівая», гэта значыць тая, якую не насілі ў часы нягодаў, сумных перыядаў жыцця, перыяды непаразумеў, крыўды і болу.

Для вырабу патрэбныя шэсць кавалкаў тканіны ў выглядзе квадратаў ці прамавугольнікаў. Пяць з іх, як няцяжка здагадацца, ідуць на выраб рук. Кожны са шматкоў скручваецца ў валік і з двух бакоў звязваецца ніткай так, каб хвосцік матэрыі, што застаецца, судносіўся з далонькай лялькі. Атрымліваецца пяць

«Гэта ручка будзе ў печы паліць», «Гэта ручка будзе хлеб мясіць», «Гэта ручка будзе гарод палоць» і г.д.

Не-не ды і далучаліся да вырабляльнікаў новыя шукальнікі таямнічага і нязвяданага. А



чаму б і не? Майстар-клас праводзіўся на вуліцы, акампанемент – жывая музыка, і, нарэшце, нягледзячы на неспрыяльнае надвор'е цікавасць людю перамагала. І вось ужо акрамя дзяцей пачыналі вучыцца новаму і дарослыя.

А тым часам рукі лялькі збіраюць адну да адной. Спачатку два валікі складваюцца крыж-накрыж у выглядзе літары «Х», трэці «трансфармуе» «Х» у «Ж», а два апошнія дапаўняюць эскіз, пакуль не атрымаецца сняжынка. Цэнтр сняжынкі замацоўваецца ніткай. «Разбягаюцца» рукі, не хочучы аніяк «ужыцца» разам. Але на тое Дзесяціручка і дапамагае, каб вытрымаць усе цяжкасці і перашкоды.

Апошні кавалак матэрыі складваецца ў трыя і перагібаецца папалам. Гэта, уласна, і будзе цэлам лялькі. Уяўна дзелім цэла папалам – у гэтым месцы будзе «талія», ніжняя мяжа. Верхнюю частку яшчэ раз дзелім папалам і намячаем «шыяку», верхнюю мяжу. Паміж пластамі тканіны, кіруючыся на адзнакі-межы, устаўляем дэталі ручак лялькі. Фіксуем ніткаю, абвіваючы «шыю», «талію» і «крыж-накрыж «грудзі» і «спіну». Завязваем, канцы нітак абрываем, а «хвосцікі» хаваем у складках тканіны. Дзесяціручка гатовая! Даводзіць да ладу свае лялькі вырабляльнікі і любуюцца: першая дапамога Дзесяціручкі прынятая. На ўсё ёсць час і сілы, набрацца б дзе жадання! Як тут не прыгадаць верш Я. Крупенькі:

Вядома, справа ў гаспадынях. І вось які быў сумны вынік: Бліны з адной былі мукі, Ды рукі розныя пяклі.

Апошняя парада сп. Пятра была такая: «Ляльку можаце насіць з сабой або павесіць на бачнае месца ў пакоі, дзе працуеце. Толькі старайцеся, каб ніхто не

забайляўся з ёю: будзе скрадзена энергія, прызначаная для дапамогі гаспадыні».

Дзякуй за майстар-клас арганізатарам, за парады і падтрымку!

Марына ДАВІДЗЮК,
фота айтар



«І стукаў дождж

дажынкавы журботна...»

Уздоўж

1. «... прала кужаль тонкі» («Сымон-музыка», Якуб Колас). 4. Дух, жыхар і гаспадар лазні, які лічыцца найбольш злосным сярод сядзібных нячысцікаў; каб залагодзіць яго, у лазню прыносілі хлеб ды соль, пакідалі яму ваду і венік. 9. Невялікі грызун, якога беларусы лічылі міфічным гаспадаром поля і прысвячалі яму апошнія каласы. 10. Жытняя ... Персаннаж беларускай міфалогіі ў выглядзе фантастычнай жанчыны з каласамі на галаве і зоркамі па баках. 11. ... вялікі, ці Чортава фэбра. Шматгадовая лекавая расліна; у сярэднявеччы яе аранжава-чырвоны сок выкарыстоўваўся алхімікамі для здобывання золата. 12. У міфалогіі найважнейшая частка космасу, а зямля і ... лічацца вялікімі бацькамі. 14. Ежа, сімвал дабрабыту, шчасця, дастатку; ... з закручанымі ў яго валасамі і пазногцямі служыў платай духу лесу – Лесавіку за пазбаўленне ад хваробаў. 15. Куст бульбы, цыбулі, вывернуты з зямлі. 16. У кастрычніку і ... з дрэвамі, і мужык з лапцямі (прык.). 17. Драўляная агароджа вакол сялібы; лічылася, што седзячы на ... і выклікаючы кароў па мянушках, чараўніца магла адбіраць

у іх малако, а куванне зязюлі на ... азначала хваробу свойскай скаціне. 18. Тое, што і тэзіс. 20. Від расліннасці, якая звычайна характарызуецца як прыстанішча нячысцікаў. 21. Так на Беларусі называлі душы памерлых; у некаторых мясцінах ім прысвячалі свята, вядомае як Наўскі вялікдзень. 22. Маленькая палявая птушка, якая ўваходзіць у шэраг міфічных гаспадароў поля і ўдзельнічаў дажынкавага абраду. 27. «Легенду-кветку ...-ды-Мар'я – // Калыша вецер» («...-ды-Мар'я», Максім Танк). 28. ..., ці Раёк. Міфічная істота, якая клапоціцца пра зжатае збожжа; прыход ... на падворак забяспечваў плён і здароўе гаспадароў на наступны год. 29. ..., ці Хлеўнік. Міфічны апякун коней, які ўяўляўся ў чалавечым абліччы, але з конскімі вушамі і капытамі. 30. Беларускі бог восені.

Упоперак

2. ..., ..., аддай маю сілку (прык.). 3. Расліны, якія разнажаюцца спорами; у беларускіх паданнях узнікненне ... выводзіцца з пляўка святога Пятра. 5. Прытасаванне для гушкання; звычай гушкацца ўвесну звязаны з аграрнай магій, і, як лічылі, спрыяе ўрад-

лівасці раслінаў і жывёлаў. 6. Каменная ці драўляная скульптурная выява язычніцкіх багоў, якія ўстанаўлівалі на капішчах як аб'ект пакланення. 7. Добры дух хаты, захавальнік і памнажальнік багацця гаспадара, які прыносіць, «спорыць» яму дабро (зерне). 8. ..., ці люлька, зыбка. Ложак для дзіцяці; прынесены ў хату ... абкрувалі асвечанымі зёлкамі, падлогу вакол яе пасыпалі попелам асвечанай вярбы. 13. ..., ці Анцётка. Ліхі дух, які шкодзіць чалавеку і супрацьстаіць Богу; любімымі яго месцамі з'яўляюцца ростані дарог, пакінутыя дамы, лазні. 14. Нячысцік, які знаходзіцца ў чалавека за спінай, і калі з чалавекам павінна здарыцца нешта ня-
дабрае, ... пачынае радавацца гэтаму, са злараднасцю хіхікаць. 17. ..., ці Палявы. Міфічны памочнік чалавека, апякун палёў і лугоў; маляваўся сівым старым у доўгай свіце, у лапцях, з кіем у руках. 19. Нячысцік, які схіляе людзей да п'янства; галава яго са свінным рылам і з вострымі рожкамі, хвосцік закручаны, як у парсючка. 23. Казацкі афіцэрскі чын. 24. ..., ці Прашкі. Нячысцік, які ўяўляўся гультаяватымі пачат-



коўцамі, былі ў чарцей на пабягушках і вельмі любілі шкодзіць людзям. 25. Падстаўка для пілавання дроваў. 26. Земнаводная жывёліна; у беларусаў распаўсюджаныя павер'і пра пераварочванне менавіта ў ... вязковых чараўніц; з'яўленне ... у хаце лічылася дрэнным знакам, а ўбачыць іх у сне прадказвала смерць.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 37

Уздоўж: 1. Салдат. 4. Каршук. 6. Увага. 7. Маці. 8. Паэт. 10. Дажынка. 12. Хлеб. 14. Люкс. 15. Стол. 16. Круг. 19. Лега. 20. Табу. 24. Асінік. 25. Жыта. 26. Пер'е. 28. Рэббі. 29. Рабіны. 30. Тадора.

Упоперак: 1. Сум. 2. Тураў. 3. Нарыс. 4. Казка. 5. Кут. 9. Сухар. 11. Лісты. 13. «Бярозка». 14. Лаўрэат. 17. ГУЛАГ. 18. Луск. 21. Астры. 22. Снягі. 23. Візіт. 25. Жар. 27. Ежа.

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ



Развіццё краязнаўчага руху ў БССР

У сярэдзіне 1920-х гг. супрацоўнікі Інбелкульту вялі гістарычныя даследаванні рэгіёнаў і населеных пунктаў, вывучалі старажытную архітэктур, развіццё асобных відаў мастацтва. Супрацоўнікі секцыі мастацтва (М. Шчакацін, Я. Дыла, З. Бядуля, Ф. Ждановіч, Я. Міровіч, У. Галубок, В. Галіна і інш.) зрабілі першы значны ўнёсак у даследаванне гісторыі і сучаснага стану беларускага мастацтва. Члены тэатральнай падсекцыі збіралі матэрыял аб тэатральнай творчасці ў асобных рэгіёнах, напрыклад, аб стане тэатра ў Заходняй Беларусі, пра дзейнасць беларускіх драматургічных гурткоў на Слуцчыне, Чэрвеньчыне і ў Мінску; быў апублікаваны артыкул «Адраджэнне беларускага тэатра на Міншчыне» Ф. Ждановіча. І хаця большасць падрыхтаваных матэрыялаў не была апублікавана, але менавіта тады закладаўся як новы кірунак у змесце краязнаўчых даследаванняў, так і падмурак нацыянальнай навукі аб тэатры.

Для даследаванняў мастацтва рэгіёнаў плённымі былі спецыяльныя экспедыцыі па зборы матэрыялаў народнага мастацтва, у склад якіх уваходзілі мастакі. Пад час экспедыцыяў збіраліся і фатаграфаваліся аб'екты старажытнай архітэктур, цудоўныя ўзоры ткацтва.

У 1926 г. у Інбелкульты была створаная камісія гісторыі мастацтва, старшынём якой стаў М. Шчакацін (1896 – 1940). Ён абараніў па гэтай тэматыцы

кандыдацкую дысертацыю, выпусціў першы том «Нарысаў з гісторыі беларускага мастацтва», дзе былі дадзены навуковыя агляд мастацтва ад курганных старажытнасцяў да царкоўна-цытадэльнай архітэктур XV–XVI стст. Даследаваў матывы краязнаўства ў сучасным мастацтве. Асабліва плённымі былі вынікі вывучэння архітэктурных помнікаў. Так, М. Шчакацін даследаваў замак у Рагачове, полацкі Сафійскі сабор, І. Хозераў – архітэктурную царкву Спаса ў Полацку. Летам 1930 г. у ліку іншых вядучых беларускіх вучоных М. Шчакацін быў арыштаваны, высланы ў Башкірыю, дзе і памёр.

У ліпені 1939 г. у Віцебску была адкрытая мастацкая галерэя Ю. Пэна, з якой у пасляваенны перыяд толькі асобныя творы трапілі ў Віцебскі абласны краязнаўчы музей.

У 1930-я гг. увага да краязнаўства ў Акадэміі навук пачала знікаць. Акрамя непрыхільных грамадска-палітычных умоваў, у якіх прыйшлі ў заняпад многія галіны навукі, адной з прычынаў можна разглядаць паглыбленне дыферэнцыяцыі беларусазнаўчых навук і сістэматычную падрыхтоўку кадраў спецыялістаў і даследчыкаў у ВУН. Навуковыя даследаванні канцэнтраваліся ў спецыяльных навуковых установах і ВУН.

Да дакумента-пошукавай і даследчай дзейнасці па краязнаўстве далучыліся архівы і музеі, сетка якіх фармавалася ў гэты перыяд. У 1920-я гг. архіўную службу Беларусі фактычна ўзначальваў М.В. Мясешка, які таксама быў сябрам ЦБК.

У сувязі з краязнаўчым рухам паўсталі пытанні супрацоўніцтва архіваў і краязнаўчых арганізацыяў. Неабходнасць узаемадзеяння была відавочнай, але яго характар выклікаў спрэчкі. У той час узнікла меркаванне, што краязнаўчы арганізацыі могуць выконваць не толькі функцыі выяўлення дакументаў у палацавых, валасных і іншых рэгіянальных архівах (акрамя архіваў Кастрычніцкай рэвалюцыі), але маглі б ажыццяўляць іншыя архіўныя працэсы (апрацоўкі, захаванне, выкарыстання). На краязнаўчых з'ездах і канферэнцыях, а таксама на канферэнцыях і нарадах архівістаў абмяркоўвалася гэтая праблема. Абрэнтавана прааналізаваў яе М. Мясешка. У яго выступленнях і публікацыях выказаная слушная думка аб тым, што месцам захоўвання неапублікаваных дакументаў павінны быць менавіта архівы, дзе для гэтага створаны спецыяльныя ўмовы. Архіўныя работнікі павінны не толькі выконваць унутраныя працэсы, але ўдзельнічаць у «адшуканні матэрыялаў для даследчыкаў». Краязнаўцы, са свайго боку, «павінны больш цікавіцца лёсам архіваў, не глядзець на архівы, як на нешта чужое, казённае, мала даступнае». Краязнаўцы павінны актыўна ўдзельнічаць у выяўленні і зборанні архіўных дакументаў, разам з архівістамі займацца іх далейшай распрацоўкай, выкарыстоўваць у даследаваннях. Вядомы сучасны даследчык архіўнай справы Беларусі М. Шумейка ацаніў думкі М. Мясешкі і некаторых іншых спецыялістаў, а таксама рэзалюцыі па пытаннях супрацоўніцтва краязнаўчых арганізацыяў і архіваў, прынятыя ў 1920-я, як плённыя і перспектыўныя, і адзначыў актуальнасць іх рэалізацыі ў сучасных умовах. У 1930-я гг. архівы былі падначаленыя НКВД, што пераўтварыла іх у закрытыя для краязнаўцаў установы і перапыніла супрацоўніцтва.

Навуковую і асветніцкую дзейнасць пачалі музейныя ўстановы, у т.л. краязнаўчыя музеі. Да пачатку 1927 г. у БССР былі адкрытыя Беларускі дзяржаўны музей у Мінску, Віцебскі і Гомельскі дзяржаўныя культурна-гістарычныя музеі, каля 20 акруговых, раённых і іншых му-

зеяў у Оршы, Магілёве, Полацку, Слуцку, Бабруйску, Клімавічах, Мазыры.

Беларускі дзяржаўны музей у Мінску, адкрыты ў 1923 г., хаця і не быў краязнаўчым, але змяшчаў найбагацейшыя зборы з розных рэгіёнаў. У канцы 1928 г. налічвалася больш за 30 000 адзінак. «Этнаграфічны аддзел у сучасны момант мае вялікую колькасць выключнага па характэве, паўнаце і рэдкасці матэрыялу – тканіны і вопратку, узоры, якія ўжо не часта сустракаюцца на вёсцы, значная колькасць прадметаў быту...». Багатыя краязнаўчыя музеі былі створаны ў 1920-я гг. у Віцебску, Магілёве і Гомелі. У Віцебскім дзяржаўным культурна-гістарычным музеі, заснаваным на выдатных прыватных калекцыях А. Брандоўскага і В. Федаровіча, а таксама былога царкоўна-археалагічнага музея, змяшчалася больш за 30 000 экспанатаў. У Магілёўскім (1924) і Гомельскім (1927) музеях налічвалася па 10 000 экспанатаў. Вялася праца па стварэнні іншых акруговых і раённых краязнаўчых музеяў. У пачатку 1930 г. у БССР былі 4 акруговыя і 15 раённых краязнаўчых музеяў. Каштоўныя зборы былі прадстаўлены ў Аршанскім, Бабруйскім, Клімавіцкім, Мазырскім, Нараўлянскім, Полацкім і Слуцкім краязнаўчых музеях. Музеі карысталіся вялікай папулярнасцю. Але ўлады патрабавалі ад музеяў удзелу ў ідэалагічнай прапагандзе, адлюстравання ў экспазіцыях сацыялістычнага будаўніцтва, класавай барацьбы пралетарыяту, антырэлігійнай дзейнасці і інш.

Пад прэсам наступу на краязнаўчыя арганізацыі ў сярэдзіне 1930-х гг. многія створаныя імі музеі пачалі ліквідавацца, а каштоўныя калекцыі губляліся і знішчаліся. У 1936–1938 гг. зачыніліся краязнаўчыя музеі ў Слуцку, Мазыры, Нароўлі, Мсціславе, Чэрвені і ў іншых гарадах, лёс калекцыяў якіх невядомы. Некалькі грамадскіх краязнаўчых музеяў былі перададзеныя Наркамасветы і такім чынам набылі дзяржаўны статус.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)



Творчасць нашых чытачоў

Прыезд Дамейкі на Радзіму

Цягнік пралітае па рэйках,
З ім – грукат, і пошвіст, і дым.
У Літву прыязджае Дамейка,
На сэрцы – і радасць, і ўздрым.

За спінай – далёкае Чылі
І тысячы пройдзеных вёрст.
Там праца і лёс налічылі
Яму паважаны ўзрост.

Пакуль акіянскія хвалі
Сінёра няслі к нам сюды,
Зноў памяць і думкі шукалі
Падзей маладосці сляды.

...Вось Вільня. Студэнцкае брацтва
(Да гэтага быў пад апекай дзядзькоў).
Вучоба, Адам і мастацтва,
І мары, і клятвы сяброў.

Іх палкая прага свабоды,
Імкненне ў нязведаны свет,
Да працы любоў, да прыроды.
Уладаў уціск, пераслед.

Заполле вось – ён гаспадарыць.
Ад сялянцаў павага й радні.
Ды тут на айчынным абшары
Заспелі паўстанцкія дні.

Параза. І жыць на Радзіме
Паўстанцы ўжо не маглі...
Дамейкавы слава й імя
Успыхнуць на новай зямлі.

...Стаў цягнік. Чакаюць на брыцыцы.
Цяпер да ўсяго ў яго інтарэс.
І коні шывуць па звычцы
Паўз рэчкі, праз поле і лес.

Сустрэчы, абдымкі, вітанні –
Іх столькі праз пяцьдзесят год!
Яго прызнае па вяртанні
І наш жыбуртоўскі народ.

Георгій ШУНДРЫК, настаўнік географіі,
г. Дзятлава

Дэкадзіроўка

і захаванне індывідуальнасці

24 верасня ў Дзяржаўным цэнтральным музеі сучаснай гісторыі Расіі (Масква) у рамках 5-га Маскоўскага біенале сучаснага мастацтва адбылося адкрыццё спецыяльнага праекта Рэспублікі Беларусь «Дэкадзіроўка. Архетып адэкватнага часу». Арганізатарам праекта выступіў Музей сучаснага выяўленчага мастацтва пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

Маскоўскае біенале сучаснага мастацтва – адно з самых буйных форумоў актуальнага мастацтва сярод прафесіяналаў і шырокай публікі дзякуючы супрацоўніцтву з вядучымі міжнароднымі куратарамі, мастакамі, крытыкамі, тэарэтыкамі і філосафамі. Сёлета куратарам асноўнага праекта біенале была Катрын дэ Зегер – дырэктар Музея выяўленчага мастацтва ў Генце (Бельгія). У рамках біенале прадстаўлена больш за 50 спецыяльных праектаў з розных краінаў свету, адабраных міжнародным журы.

Беларусь другі раз прадстаўленая на Маскоўскім біенале. У 2011 г. у спецыяльным праекце «Унутраныя ландшафты», арганізатарам якога таксама выступаў Музей сучаснага выяўленчага мастацтва, ва Усерасійскім музеі дэкаратыўна-ўжыткавага і народнага мастацтва дэманстраваліся інсталяцыі, шкло, тэксты, фатаграфіі. Сёлета ж у дзвюх залах Дзяржаўнага цэнтральнага музея сучаснай гісторыі Расіі паказаны праект скульптара Канстанціна Селіханова і фатографа Андрэя Шчукіна «Дэкадзіроўка. Архетып адэкватнага часу». Праект складаецца з некалькіх канцэптуальных звязаных міні-праектаў, кожны з аўтараў даследуе тэму праз скульптурныя аб'екты, інсталяцыі, фатаграфіі, тэксты. У аснову праекта пакладзены роздум аб камунікацыі ў грамадстве, аб самаідэнтыфікацыі чалавека ў метраполіі, аб захаванні індывідуальнасці ў сучасным свеце.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Сустрэліся два аўцюкоўцы,
хваляцца:

– У мяне, каласок, паўлітра е!

– А ў мяне поўна печ закусі!

Пайшлі да таго, у каго поўна закусі. Аўцюк дастаў з печы вялізны чыгун. Выпіваюць, наярваюць лыжкамі з чыгуна. Байкі баюць.

Улятае ў хату жонка:

– А чым жа я парсяят карміць буду?!



Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МОГІЛКІ – месца пахавання нябожчыкаў (называлі таксама пагостам, кладамі). У традыцыйным светаўяўленні лічыліся сакральным месцам спачыну душаў, якому прысвечаныя сматлікія міфалагічныя сюжэты, прымхі, павер'і, аб'рэгі. Іх формы і знешні выгляд адлюстроўваюць побыт, абрадавыя традыцыі, культуру, рэлігійныя і маральна-этычныя ўяўленні розных часоў і народаў.

У продкаў беларусаў – крывічоў, дрыгавічоў, радзімічаў, як і ў суседніх усходнеславянскіх і балцкіх плямёнаў, да X–XI стст. панавалі язычніцкія абрады трупаспалення. Нябожчыкаў пасля аплаквання спальвалі на рытуальным вогнішчы, якому адводзілася функцыя ачышчэння, а прах – попел з рэшткамі касцей, упрыгожаныя і інш. – згравалі ў урну і хавалі, насыпаючы паверх курган. З прыняццем хрысціянства курганныя пахаванні паступова былі выцесненыя абрадам трупаспалення ў грунтавых ямах, што ў асноўным захаваліся да нашага часу.

Тэрыторыю пад могілкі выбіралі звычайна недалёка ад вёсак на сухіх пагорках ці пакатых схілах з пясчаным і супясчаным грунтам. Часам іх абносілі валам, абгароджвалі плотам

ці мураваная сцяной. У гарадах і прыходскіх цэнтрах могілкі рабілі пры цэрквах, касцёлах і манастырах (у XVII–XVIII стст. такія пахаванні былі абмежаваныя ў сувязі з масавымі эпідэміямі халеры). Паводле ўказа 1889 г. забаранялася размяшчэнне могілак бліжэй чым 100 сажняў (213 м) ад апошняга жылля ў горадзе і паўварты (528 м) ад вёскі. Прадстаўнікоў розных канфесіяў у мінулым хавалі асобна, кожнага на сваіх могілках. Дыферэнцыяцыя паводле рэлігійнай прыналежнасці вызначала і ўласцівыя той ці іншай этнаканфесіянальнай групе пахавальныя абрады, спосабы пахаванняў, атрыбуты, сімваліку і мемарыяльныя знакі. Так, магільныя праваслаўных размяшчаліся галавой на захад, католікаў – на ўсход. Мемарыяльнымі знакамі служылі крыж або камень з выявай крыжа (крыж ставілі звычайна ў галавах нябожчыка, камень – у нагах). На поўначы Беларусі сустракаліся масіўныя выгасаныя з каменю крыжжальнікі. У іўдзеяў надмагільнымі знакамі служылі камяні з выявай 6-канечнай зоркі, у мусульманаў (татараў) – 5-канечнай зоркі і паўмесяца.

У шляхты была распаўсюджаная традыцыя пахавання ў фамільных (сямейных) склепах, пабудовы адпаведных капліцаў.

На могілках стараліся хаваць сем'ямі («каб родным на тым свеце лягчэй было сысціся»). Людзей нявызначанай веры, самагубцаў, тапельцаў хавалі за межамі могілак. Магільныя ўзгоркі часам пакрывалі драўлянымі прамавугольнікамі ў выглядзе века труны ці абгабляванымі гранёнымі калодамі. Час ад часу родзічы і блізкія нябожчыкаў падсыпалі надмагільныя бугаркі, абкладвалі іх дзёрнам або невысокім зрубам, амбуроўвалі, абнаўлялі мемарыяльныя знакі (у святочныя дні крыж абвязвалі ўзорнымі ручнікамі, фартушкамі, вянкамі), садзілі дрэвы, кветкі. На памінкі, Радаўніцу, на Велікодным тыдні, на Дзяды існуе традыцыя прыходзіць на могілкі, каб аддаць даніну павагі і ўшанаваць памяць памерлых продкаў.

Народным звычайам на могілках забараняліся гульні, збор ягадаў і кве-

так, выпас свойскай жывёлы, высечка дрэваў для гаспадарчых мэтаў; наўмыснае псаванне магільнаў і мемарыяльных знакаў з даўніны расцэнваецца як святатацтва.

У савецкі час замена рэлігійных абрадаў грамадзянскімі, а таксама ўрбанізацыя ўнеслі пэўныя змены ў культурны ландшафт могілак; больш разнастайнымі сталі формы пахаванняў, мемарыяльныя знакі, іх сімваліка і эпітафіка. Усё часцей можна пабачыць сучаснае жыццё амаль каля могілкавай агароджы.

За стан могілак адказваюць мясцовыя органы ўлады – сельскія і гарадскія Саветы дэпутатаў у адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь «Аб пахаванні і пахавальнай справе» ад 25 кастрычніка 2001 г.



Пахаванне ў Бабровічах, Косаўскі павет. Фота Ю. Абрамскага (1934–1937 гг.)